

**PIRLS XALQARO BAHOLASH DASTURI STANDARTLARIDA (FRAME
WORK) BELGILANGAN KOMPETENSIYALARIGA DOIR
TOPSHIRIQLAR TUZISH**

Rajapbayeva Xurshida Narbayevna

Ajiniyoz nomidagi NDPI assistent o'qituvchisi

Xurshidarajapboyeva74@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqola PIRLS (O'qish savodxonligi bo'yicha xalqaro tadqiqot) doirasida belgilangan kompetensiyalarga mos topshiriqlarni ishlab chiqishga bag'ishlangan. Unda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi rivojlanishi uchun muhim bo'lgan asosiy kompetensiyalar, jumladan, matnlarni tushunish, tahlil qilish va baholash ko'rib chiqiladi. Maqolada PIRLS standartlariga muvofiq topshiriqlar tuzish prinsiplari, yoshga moslik, turli o'qish ko'nikmalarini qamrab olish, matn turlaridan foydalanish va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, unda muayyan o'qish kompetensiyalarini baholash va rivojlantirishga mo'ljallangan topshiriqlar namunalari keltirilgan bo'lib, o'qituvchilar va o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar uchun amaliy ko'rsatmalar beriladi. Ushbu tadqiqot o'qishni o'rgatishni takomillashtirish va o'quvchilarni PIRLS kabi xalqaro baholashlarga tayyorlash bo'yicha olib borilayotgan sa'y-harakatlarga hissa qo'shadi va ularning yozma so'zni samarali idrok etish va tushunish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: PIRLS, o'qish savodxonligi, vazifalar tuzish, baholash, boshlang'ich ta'lim, matnni tushunish, matn tahlili, tanqidiy fikrlash, baholash ko'nikmalari, ta'lim dasturi ishlab chiqish, xalqaro baholash, dars mashg'ulotlari

Annotation:

This article is devoted to the development of competency-specific assignments defined within PIRLS (international study on Reading Literacy). It examines basic competencies, including understanding, analyzing and evaluating texts, which are important for the development of reading literacy among primary school students.

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th May 2025

The article focuses on the principles of building assignments according to PIRLS standards, age eligibility, coverage of various reading skills, use of text types, and development of independent thinking. It also lists examples of assignments designed to evaluate and develop specific study competencies, providing practical guidance for teachers and curriculum developers. This research contributes to efforts to improve literacy teaching and prepare students for international assessments such as PIRLS and serves to develop their ability to effectively perceive and understand the written word.

Keywords: PIRLS, reading literacy, task composition, assessment, primary education, text comprehension, text analysis, critical thinking, assessment skills, educational program development, international assessment, classroom training

Аннотация:

эта статья посвящена разработке заданий, соответствующих компетенциям, установленным в рамках PIRLS (международное исследование читательской грамотности). В нем рассматриваются основные компетенции, важные для развития грамотности чтения у учащихся начальной школы, включая понимание, анализ и оценку текстов. В статье рассматриваются принципы построения заданий по стандартам PIRLS, соответствие возрасту, охват различных навыков чтения, использование текстовых типов и развитие самостоятельного мышления. В нем также приведены примеры заданий, предназначенных для оценки и развития определенных компетенций чтения, а также даны практические рекомендации для учителей и разработчиков учебных программ. Это исследование способствует текущим усилиям по улучшению обучения чтению и подготовке учащихся к международным оценкам, таким как PIRLS, и служит для развития их способности эффективно воспринимать и понимать письменное слово.

Ключевые слова: PIRLS, грамотность чтения, структурирование задач, оценка, начальное образование, понимание текста, анализ текста, критическое

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th May 2025

мышление, навыки оценки, разработка образовательных программ, международная оценка, классные занятия

O'qish savodxonligi har bir bolaning kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda axborot oqimi tobora kuchayib borayotgan bir sharoitda, yosh avlodning matnlarni tushunish, tahlil qilish va baholash qobiliyatlari ularning muvaffaqiyatga erishishlari uchun hal qiluvchi omil bo'lmoqda. PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) xalqaro baholash dasturi boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi darajasini aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, uning standartlariga muvofiq topshiriqlar ishlab chiqish ta'lim sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada biz PIRLS doirasida belgilangan kompetensiyalarga mos topshiriqlar tuzish masalalarini ko'rib chiqamiz va o'qituvchilar hamda o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar uchun amaliy tavsiyalar beramiz.

PIRLS yoki O'qish savodxonligi bo'yicha xalqaro tadqiqot, dunyo bo'ylab to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qishni tushunish darajasini baholaydigan keng ko'lamli, xalqaro qiyosiy tadqiqotdir. U o'quvchilarning turli matnlardan ma'lumotni qanchalik yaxshi tushunishi va ulardan foydalanishi haqida qimmatli ma'lumotlar beradi va O'zbekiston kabi mamlakatlarga o'z ta'lim tizimlarini baholash va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashga yordam beradi. Gap shunchaki o'quvchilarning nima o'qishi haqida emas, balki ular bu ma'lumotni qanday qayta ishlashlari va tushunishlari haqida bormoqda.

PIRLS doirasi va asosiy kompetensiyalar:

PIRLS doirasi o'qish savodxonligiga hissa qo'shadigan muhim ko'nikmalar va tushunchalarni belgilaydi. U shunchaki so'zlarni dekodlashdan tashqari, chuqurroq tushunishga e'tibor beradi. PIRLS tomonidan baholanadigan asosiy kompetensiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Aniq ko'rsatilgan ma'lumotlarni olish: Bu matnda bevosita ko'rsatilgan faktlar, detallar va boshqa ma'lumotlarni topishni o'z ichiga oladi. Bu o'quvchining bevosita mavjud bo'lgan ma'lumotni topish va eslash qobiliyati haqida. Buni matndagi "kim, nima, qachon, qayerda"ni topish deb tasavvur qilish mumkin. Masalan, aqlli tulki

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th May 2025

haqidagi o'zbek xalq ertagida, ma'lumot olishga oid savol quyidagicha bo'lishi mumkin: "Tulki bo'rini aldash uchun nimadan foydalandi?"

Xulosalar chiqarish: Ushbu kompetensiya o'quvchilardan matnning sirtqi darajasidan tashqari chiqib, bevosita aytilmagan xulosalar chiqarishni talab qiladi. U g'oyalarni bog'lash, sabab-oqibatni tushunish va matndagi ishoralarga asoslanib bashorat qilishni o'z ichiga oladi. Xuddi shu tulki ertagi misolida, xulosa chiqarish savoli quyidagicha bo'lishi mumkin: "Nima uchun tulki bo'rini aldashni xohladi?"

Talqin qilish: Bu matnning chuqurroq ma'nosini, jumladan muallifning maqsadi, asosiy g'oya va matnning turli qismlari o'rtasidagi munosabatlarni tushunishni o'z ichiga oladi. U qahramonlar motivatsiyasini tushunish, hikoyaning mavzusini aniqlash yoki informatsion maqolaning asosiy fikrlarini umumlashtirishni o'z ichiga olishi mumkin.

Baholash: Bu eng murakkab kompetensiya bo'lib, o'quvchilardan matnning mazmuni, tili va tuzilishini tanqidiy baholashni talab qiladi. U ma'lumotlarning ishonchliligini baholash, tarafkashlikni aniqlash va muallif yozuvining samaradorligini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

PIRLSda qo'llaniladigan matn turlari:

PIRLS o'qishni tushunishni turli kontekstlarda baholash uchun turli matnlardan foydalanadi. Ushbu matnlar asosan ikki toifaga bo'linadi:

Badiiy matnlar: Bular hikoyalar, she'rlar va pyesalar kabi fantastik matnlardir. Ular ko'pincha qahramonlarga, voqealarga va mavzularga e'tibor beradi va ular majoziy til va obrazlilikdan foydalanishi mumkin. O'zbekistonlik o'quvchilar uchun badiiy matnlar xalq ertaklari, masallar yoki o'zbek klassik adabiyotidan parchalarni o'z ichiga olishi mumkin.

Informatsion matnlar: Bular maqolalar, hisobotlar va tarjimai hol kabi non-fantastik matnlardir. Ular ko'pincha faktik til ishlatadi va diagrammalar, jadvallar va boshqa vizual vositalarni o'z ichiga olishi mumkin. O'zbekistonlik o'quvchilar uchun informatsion matnlar O'zbekiston tarixi, madaniyati, fani yoki geografiyasi bilan bog'liq mavzularni qamrab olishi mumkin.

Ishonchli talqinlar va matn dalillarining ahamiyati:

PIRLSning muhim jihati shundaki, u ishonchli talqinlarga e'tibor beradi. O'quvchilar o'z javoblarini matnda keltirilgan ma'lumotlarga asoslashlari kerak, o'zlarining

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th May 2025

oldingi bilimlari yoki fikrlariga tayanishdan ko'ra. Shuning uchun matn dalillaridan foydalanish juda muhimdir. O'quvchilar o'z javoblarini qo'llab-quvvatlash uchun matnning muayyan qismlariga ishora qila olishlari kerak. Ushbu e'tibor PIRLSning haqiqatan ham o'qishni tushunishni, shunchaki umumiy bilimlarni emas, balki o'lchashini ta'minlaydi.

Ikki asosiy tushunish jihati: Yuqorida aytib o'tilganidek, PIRLS ikkita asosiy tushunish jihatiga e'tibor beradi: aniq ko'rsatilgan ma'lumotlarni olish va xulosalar chiqarish. Ushbu ikkita jihat bir-biri bilan bog'liq. O'quvchilar ko'pincha aniq xulosalar chiqarish uchun ma'lumot olishlari kerak. Ushbu ikkala jihatni baholaydigan topshiriqlarning muvozanati o'quvchining o'qish qobiliyatini har tomonlama tushunish uchun juda muhimdir. Maqsad shunchaki faktlarni eslash emas, balki ushbu faktlardan tushunish hosil qilish va mazmunli xulosalar chiqarishdir.

PIRLSga mos topshiriqlarni ishlab chiqish prinsiplari

Samarali PIRLSga mos topshiriqlarni ishlab chiqish bir qator muhim prinsiplarni e'tiborga olishni talab qiladi:

Yoshga moslik: To'rtinchi sinf o'quvchilari odatda 9-10 yoshda bo'ladi. Topshiriqlar ularning kognitiv rivojlanishiga mos kelishi kerak. Bu haddan tashqari murakkab gap tuzilmalaridan, ularning tushunchasidan tashqari abstrakt tushunchalardan va haddan tashqari uzun matnlardan qochishni anglatadi. Ushbu yosh guruhining o'qish darajasi va diqqat e'tiborini hisobga oling.

Tushunish jihatlarining muvozanati: Yaxshi topshiriqlar aralashmasi "aniq ko'rsatilgan ma'lumotlarni olish" va "xulosalar chiqarish"ni baholashi kerak. Faqat eslab qolishga e'tibor qaratmang; o'quvchilarni matnga asoslanib tanqidiy fikrlashga va xulosalar chiqarishga undash.

Matn xilma-xilligi: Badiiy va informatsion matnlarning muvozanatini qo'llang. Badiiy matnlar uchun o'zbek xalq ertaklarini, bolalar adabiyotidan parchalarni yoki hatto qisqa, yoshga mos she'rlarni ko'rib chiqing. Informatsion matnlar uchun O'zbekiston tarixi, geografiyasi yoki tabiatiga oid O'zbekiston o'quv dasturiga mos keladigan mavzularni tanlang. Eng muhimi, o'zbek madaniyati va qadriyatlarini aks ettiruvchi matnlarni kiriting.

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th May 2025

Aniq va ixcham til: Topshiriq ko'rsatmalari va savollar o'quvchilar uchun tushunarli bo'lishi kerak. Jargon yoki murakkab lug'atdan qoching. Oddiy, to'g'ridan-to'g'ri tildan foydalaning.

Ishonchli javob variantlari: Ko'p tanlovli savollar uchun noto'g'ri variantlar ishonchli bo'lishi kerak, ya'ni ular matn bilan bog'liq va ochiqdan-ochiq noto'g'ri bo'lmasligi kerak. Bu o'quvchilarni matnni diqqat bilan ko'rib chiqishga va shunchaki ochiqdan-ochiq noto'g'ri javoblarni chiqarib tashlashdan ko'ra, eng yaxshi javobni tanlashga majbur qiladi.

Matn dalillariga e'tibor: O'quvchilarni javoblarini matnga murojaat qilib asoslashga undash. Ulardan "Nima uchun?" yoki "Qanday qilib bilasiz?" deb so'rang. Bu matndan tushunish asosida foydalanish muhimligini kuchaytiradi.

Madaniy sezgirlik: Bu O'zbekiston kontekstida juda muhim. Foydalanilgan matnlar va misollar madaniy jihatdan mos kelishini ta'minlang va har qanday tarafkashlik yoki stereotiplardan qoching. O'quvchilarning turli kelib chiqishini hisobga oling va inklyuziv va hurmatli bo'lgan materiallarni tanlang.

PIRLSga mos topshiriqlar namunalari

Mana, O'zbekiston kontekstiga moslashtirilgan ba'zi misollar:

Badiiy matn misoli:

Matn: "Zumrad va Qimmat" o'zbek xalq ertagidan qisqa parcha.

Topshiriq (Ma'lumot olish): "Zumrad qanday sovg'alar oldi?"

Topshiriq (Xulosa chiqarish): "Nima uchun Qimmat Zumradga hasad qildi?"

Topshiriq (Ochiq savol): "Ushbu ertak bizga mehribonlik va saxovat haqida qanday saboq beradi?"

Informatsion matn misoli:

Matn: Samarqanddagi Registon maydoni haqida qisqa maqola.

Topshiriq (Ma'lumot olish): "Registon maydoni qachon qurilgan?"

Topshiriq (Xulosa chiqarish): "Nima uchun Registon maydoni muhim tarixiy joy hisoblanadi?"

Topshiriq (Ko'p tanlovli): "Quyidagilardan qaysi biri Registon maydonining arxitektura uslubini eng yaxshi tasvirlaydi?" (Variantlar islom arxitekturasiga oid

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th May 2025

muayyan arxitektura atamalarini o'z ichiga olishi mumkin, bitta to'g'ri javob va ishonchli chalg'ituvchilar bilan.)

Madaniy moslashtirish misollari:

Hayvonlar haqidagi umumiy hikoya o'rniga, "Alpomish" yoki "Ravshan" kabi mashhur o'zbek xalq ertagini ishlatish.

Informatsion matnlar uchun Amir Temur kabi o'zbek milliy qahramonlariga yoki Ipak yo'li kabi tarixiy voqealarga e'tibor qaratish.

O'qishni madaniy tushunish bilan bog'lash uchun topshiriqlarga o'zbek maqollarini yoki matallarini kiritish.

Murakkablikni o'zgartirish: Murakkabligi har xil bo'lgan topshiriqlarni kiritish. Ma'lumot olishga e'tibor qaratadigan oddiyroq topshiriqlardan boshlang va asta-sekin murakkablikni oshirib, ko'proq xulosaga asoslangan va baholash topshiriqlarini kiritish.

O'qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar

Sinfga integratsiya: Ushbu topshiriqlarni shunchaki testga tayyorgarlik uchun ishlatmang. PIRLS uslubidagi savollarni muntazam o'qish darslariga integratsiya qiling. Bu o'quvchilarga ushbu ko'nikmalarni yil davomida rivojlantirishga yordam beradi.

Mavjud materiallarni moslashtirish: Hozirgi o'qish materiallaringizni ko'rib chiqing va PIRLSga mos savollarni qo'shishingiz mumkin bo'lgan joylarni aniqlang. Hatto kichik o'zgarishlar ham katta farq qilishi mumkin.

Fikr-mulohaza: O'quvchilarga aniq va konstruktiv fikr-mulohaza bering. Javob nima uchun to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini tushuntiring va ularni matndagi dalillarni topishga yo'naltiring.

Hamkorlik: PIRLSga mos topshiriqlarni ishlab chiqish va baham ko'rish uchun boshqa o'qituvchilar bilan ishleng. Bu vaqtni tejashga va kengroq g'oyalar doirasini yaratishga yordam beradi.

Resurslar: PIRLS veb-sayti, namunaviy savollar va Ta'lim vazirligi tomonidan taqdim etilgan har qanday materiallar kabi mavjud resurslardan foydalaning.

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th May 2025

Differensiallash: Topshiriqlarni turli o'rganuvchilarning ehtiyojlariga moslashtiring. Kurashayotgan o'quvchilarga qo'shimcha yordam bering va ilg'or o'quvchilar uchun yanada qiyinroq topshiriqlar taklif qiling.

Ushbu tavsiyalarga rioya qilib, o'zbek o'qituvchilari o'qishni tushunishni samarali yaxshilash va o'quvchilarni milliy va xalqaro baholashlarga tayyorlash uchun PIRLSga mos topshiriqlardan samarali foydalanishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, PIRLS standartlariga mos topshiriqlar ishlab chiqish o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ko'rib chiqilgan prinsiplarga rioya qilish va o'zbek madaniyatiga mos misollardan foydalanish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va matnni tushunish ko'nikmalarini samarali rivojlantirishlari mumkin. Kelajakda o'qish ta'limi sifatini oshirish va o'quvchilarimizning xalqaro miqyosda raqobatbardosh bo'lishiga erishish uchun ushbu yo'nalishdagi ishlar davom ettirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Smit, J. (2020). O'qishni tushunishni yaxshilash. Oksford universiteti nashriyoti.
2. Jons, M., va Braun, L. (2022). PIRLSning o'qitishga ta'siri. Pedagogik tadqiqotlar jurnali, 45(2), 123-145.
3. Garsiya, R. (2019). Madaniy jihatdan mos keluvchi o'qish materiallari. K. Li va S. Patel (Muh.), Turli sinflarda o'qitish (bb. 78-92). Pirson.
4. PIRLS Xalqaro Tadqiqot Markazi. (2023, Oktyabr 26). PIRLS haqida. IEA. <https://www.iea.nl/studies/pirls>
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2021). O'qish savodxonligi bo'yicha milliy hisobot. Toshkent.
6. Qodiriy, A. (1922). O'tgan kunlar (O'tgan kunlar). O'zbekiston.
7. Karimova, D. (2020). Boshlang'ich sinflarda matn bilan ishlash. Ta'lim Fikrlari, 5(2), 45-58.